

Покръстването на българите в 'Acta Sanctorum': интерпретации в зората на историко-филологическите изследвания от времето на барока

The Conversion of the Bulgarians in 'Acta Sanctorum': Interpretations
at the Dawn of Historical-philological Studies in the Age of Baroque

Стиляна Баталова
Кирило-Методиевски научен център
Българска академия на науките

Абстракт: Авторът на статията разглежда в сравнителен план интерпретацията на Покръстването на българите в коментари към жития на светци от първите томовете на бароковата агиографска поредица *Acta sanctorum* в контекста на първите опити за реконструиране на история на Църквата. Основна цел е да се очертае напредъкът в посока на критическа научна мисъл, приложена за изследване на изворите за покръстването на българите и позволяваща да се реконструира достоверен исторически разказ и приемлива като цяло хронология на събитията в първоначалния етап на хуманитарните научни изследвания в Европа.

Ключови думи: християнизация, извори, историография, агиография, Флаций Илирик, Бароний, боландисти

Key words: christianization, sources, historiography, hagiography, Flacius Illyricus, Baronius, Bollandists

Dr Stilyana Batalova is Associate Professor at the Cyrillo-Methodian research centre – Bulgarian academy of sciences. Her research is in the field of medieval Latin literature, historical sources and hagiography.

E-mail: batalova-s@nasledstvo.bg

Сведенията за християнизацията на българите и за самия акт на покръстването в латинските и византийските извори са разглеждани многократно от различни ъгли в множество изследвания от края на XIX в. насам. Сред по-големите приноси от последните тридесет години заради влиянието, което оказват, поддържайки буден интереса към темата, се открояват няколко книги: извороведското изследване на В. Гюзелев, представящо в превод неизвестни дотогава, както и някои по-малко известни, но вече въведени в оборот средновековни извори, които обаче не са попаднали в поредиците за Извори за българската история на БАН¹; систематизираното проучване за мястото на българската тема в късносредновековната и ренесансовата книжнина на Р. Заимова² и анализът на интерпретацията на акта на покръстването в бароковата драма с поучителен характер под влиянието на йезуитите на Н. Андреева³. Наред с това съществуват и множество по-малки

проучвания по темата.

Досега обаче не е била предмет нито на самостоятелно изследване, нито е дискутирана в контекста на католическата историческа и агиографска книжнина от XVI–XVIII в. интерпретацията на сведенията за християнизацията и покръстването на българите в *Acta Sanctorum* (1643–1940) – бароквата поредица с жития на светци, иницирана от Жан Боланд (1596–1665) и продължена от неговите ученици Годфрид Хеншен (1601–1681) и Даниел Папелброх (1628–1714). Тя заслужава специален интерес, понеже е своеобразен инструмент за изпълнение на решенията от Тридентския събор (13 декември 1545 – 4 декември 1563) за укрепване на разклатените от протестантството позиции на Католическата църква в част от Западна и в Централна Европа и за утвърждаване на почитта към светците, чието историческо съществуване и приноси за разпространение и налагане на вярата са неоспорими. Същевременно в нея се откриват немалко интертекстуални връзки и *loci similes*⁴ с модели от *Annales Ecclesiastici* („Църковни анали“) от Цезар Бароний (1538–1607), вплетени в предварителните научни коментари към жития на светците или в историческите коментари. Научните статии на боландистите не са лишени от собствен почерк в интерпретацията на интересуващата ни тема. Специфичните характеристики могат да бъдат открити най-добре при прочит на пръснатите в множество токове свидетелства, на първо място в сравнение с две емблематични за епохата истории на Църквата, отразяващи позициите на враждуващите църковни течения – *Centuriae Magdeburgenses* („Магдебургски столетия“) на лютерана Матия Флаций Илирик (1520–1575) и „Църковни анали“ на Цезар Бароний. Конкретната цел на настоящото изследване, на първо място, е да се установи какъв е методът на използване на историческите свидетелства – посредством преводи или самостоятелен прочит, включващ също и сравняване на преводи, за да се изгради обективна представа за хода на събитията и да се реконструира тяхната хронология. На второ място се цели да се проследи

дали прочитът в поредицата не е колеблив, т.е. дали има вариативност.

И тъй, на първо място ще споменем накратко какви са съществениите разлики в църковните истории на Матия Флаций Илирик и Цезар Бароний. Те са по две линии или дори три линии, а именно в структурата на съчиненията и материала, в използваните извори и идеологическите внушения в пряка връзка с църковното течение, към което принадлежи всеки един от тези автори. И у единия, и у другия се намират множество сведения за българите, в това число за периода отпреди християнизацията им. В плана на съдържание трябва да се отбележи, че у Флаций Илирик в тома от „Магдебургските столетия“, посветен на деветия век, въпросът за покръстването на българите се споменава на няколко места, съответно в главите, посветени на църквите в Европа (II.5), разпространението на вярата (II.8), за отклоненията/деформациите (II.12), за преследванията срещу църквата (III.1., 3., 4.), за монашеството и неговите ритуали в главата за церемониите (VI.8) и в главата за схизматичите (VIII.4), където специално внимание е отделено на разногласията между Римската и Константинополската църква относно диоцезалната принадлежност на българите⁵. Основните извори, които Флаций Илирик използва, са предимно латиноезичните хронисти Павел Дякон (†799), Регино от Прюм (ок. 840–915) и Зигеберт от Жамблу (1030–1112), в по-малка степен Мартин Опавски (†1278), както и хуманистични автори, които ги използват. От византийските хронисти споменава Йоан Зонара (1074–1130) и прави общи препратки към трети том на неговата хроника, без конкретно място. Твърде общите позовавания наред с хронологически неверни посочки и фактологически грешки⁶, позволяват допускането Зонара да не е използван пряко, а през посредник. Сведенията, които откриваме у Флаций, са в сбит преразказ. Той отнася българското покръстване към три дати. Най-напред, правейки преглед на християнизацията на Европа по региони, уж цитирайки Зигеберт, сочи, че „българският цар приел христи-

¹ Gjuzelev 2006.

² Zaimova 1992.

³ Andreeva 2004.

⁴ За дефиницията на термина и приложимостта му в литературните изследвания на междутекстово равнище вж. Conte 1996: 23.

⁵ Flacius Illyricus 1565: 7, 13–14, 18–19, 21, 25–27, 280, 354–355.

⁶ Flacius Illyricus 1565: 7.

яността по времето на Людовик през 817 г.⁷ В Зигебертовата „Хронография“ няма подобно сведение, което би се свързвало с управлението на хан Омуртаг⁸. На второ място се споменава, че първият български владетел, който станал християнин, е Телериг (768–777). Флаций обаче не се наема да твърди дали „народът му е останал верен на езическото суевие, или след като е приел Христовата вяра, по-късно я е отхвърлил“. Цитира сведението на Мартин Кромер (1512–1589), че българският народ приел християнството по времето на византийския император Михаил III (842–867) и майка му Теодора около 851 или 860 г. и привежда накратко в преразказ на латински византийския мотив на Зонара за ролята на сестрата на княз Борис I (852–889, † 2 май 907) за покръстването на българския владетел⁹. На трето място, в третата глава „За гонението и мира на Църквата“ в две последователни подглави, представящи историческите събития от времето на управлението на франкските владетели Лотар I (795–855) и Людовик II (840–875), Флаций Илирик предава две сведения. Първото, в основата на което е разказът на Зонара¹⁰, е представено по-скоро под формата на бележка за приемането на християнството и бунта на боилите. Източникът не е посочен в края на бележката, но в подглавата са използвани и други сведения от „трети том на Зонара“. Второто сведение е възпроизведеният със свои думи и накратко мотив за покръстването, бунта на Владимир Расате и ослепяването по Зигеберт и Регино с година на събитието 865 г.¹¹

В Барониевите „Църковни анали“, както е известно, има множество данни за българите¹².

Те се явяват в хронологичен ред по години във връзка с историята на византийската империя или с отношенията с папството. За разлика от Флаций Илирик, Бароний е по-внимателен, въздържан и предпазлив в коментарите, затова пък разказът му е изтъкан от големи дословни откъси от латински и византийски източници. Последните са предавани в превод. Отличителна черта на Барониевия разказ за покръстването на българския владетел и неговия народ е, че източниците са подбирани и сред тях водещо място е отдадено на византийските¹³. Актът е отнесен към 845 г. и е свързан с четвъртата година от регентството на императрица Теодора II (842–856)¹⁴. Без да е упоменато от Бароний, този откъс е текст от хрониката на Йоан Скилица (ок. 1040–1101) в латински превод от Джовани Багиста Габия (р. нач. XVI в. – 1590) от 1570 г.¹⁵ Освен мотива за ролята в християнизаторския процес на Борисовата сестра, завърнала се от византийски плен, Бароний включва в пълен обем и епизода с художника Методий. От прочит на пасажа става ясно, че няма никаква връзка между художника Методий и св. Методий братът на св. Кирил. И докато е спекулативно може ли да се отхвърли това твърдение въз основа на предполагаемата дата на събитията, понеже данните от славянското агиографско досие на св. Методий (р. между 810 и 820–885) са оскъдни и подлежат на хипотетична интерпретация¹⁶, то анализът на текста показва, че монахът Методий и кръстителят на българския владетел са две различни лица. У Скилица най-напред се казва, че на княза бил проведен *архиерей* и той бил просветен и покръстен¹⁷, а

⁷ Flacius Illyricus 1565: 7.

⁸ Срв. Sigebertus 1844: 337.

⁹ Flacius Illyricus 1565: 13–14. Срв. с текста на Cromerus 1555: 45, където се казва, че българите първи от славяните приели християнството по времето на великия папа Николай I след 860 година и се посочва като източник Флавио Биондо (1392–1463).

¹⁰ Zonara, Oporinus, Wolf 1557: 125.

¹¹ Flacius Illyricus 1565: 25–26. Датировката на събитията следва тази на Зигеберт. – вж. Sigebertus 1844: 341, срв. Regino 1826: 580.

¹² Picchio 1986: 41–52, Nikolov 1992: 115–122. Вж. също Vlaevska 2010: 59, п. 57, където обаче не е цитирано мястото с византийските източници за покръстването, а е отбелязан отрязъкът от тома, който се отнася към събитията от 866 до 870 г., отразени по латинските документи.

¹³ Както отбелязва Джована Броджи Беркоф, в историята на Бароний за пръв път е извършено щателно проучване на византийските източници и сравнение на сведенията, поднесени там. – Berkoff 1988/1989: 574. По подробно за историческия метод на Бароний вж. Pullapilly 1975: 39–52.

¹⁴ Baronius 1602: 23A–D.

¹⁵ Johannes Scylitzes, Gabia, et Sabbio, Da 1570: 25b–26.

¹⁶ Годишната на раждане на св. Методий е неизвестна, а вследствие на това е неясна и плаваща и границата, когато той преустановява своето десетгодишно „княжение“ и се замонашва. Предполагаемите дати на това събитие са между 840 и 850 г., ако се осланяме на сведенията от Проложното житие на св. Методий, в което се казва, че щом навършил двадесетгодишна възраст той по благоволение на императора заел важен административен пост и го заемал в продължение на десет години. Вж. гл. 3 в Kliment Ohridski 1973: 198, 205.

¹⁷ Вж. Cedrenus, Bekker, Scylitza, Niebuhr 1839: 152, 7–9 и 153, 1–2. На български вж. също Cedrenus-Scylitzes, Tapkova-Zaimova 1965: 237–238.

в Барониевите анали се цитира по превода на Габиа, че българският владетел приема името на византийския император Михаил и кръщение от изпратения му *епископ* (ab episcopo)¹⁸. Едва след съобщението за приемането на кръщение следва случката, която затвърдила княза в благочестието (in verae fidei cultu magis confirmavit) – епизодът с художника Методий, който вместо поръчаната от княза ловна сцена изрисувал картина на Страшния съд¹⁹. В края на мотива византийският хронист отново е напомнил, че тайнството е извършено от епископ, и прави препратка към текста по-горе. Ето защо е очевидно, че става дума за две отделни лица и художникът монах Методий не е самият кръстител на княза. Бароний предава и останалата част от текста на Скилица – за потушения бунт на първенците и народа, които искали да останат верни на езическите богове, и за сключения мирен договор, с който на българите била отстъпена областта Загора. В края на разказа си за покръстването на българите на това място Бароний добавя кратък коментар. Описаните съгласно традиционния византийски разказ събития са представени като своеобразна прелюдия, тъй като не целият български народ приел християнството по това време. В католическата интерпретация на Бароний покръстването на целия народ „било запазено за мисиите на римския понтифик Николай Първи, който изпратил от страна на Рим при българите легати, за да бъдат обърнати във вярата, и същите – като апостоли за покръстването на езичниците. За тези неща ще се говори подробно на мястото им“²⁰. Последващите въпроси, свързани с укрепяването на християнството след 866 г. и отношенията с Рим, са част от изложението за понтификата на папа Николай I (858–867) и императорите Людовик II и Михаил III нататък по достъпните на Бароний, най-общо казано, папски документи, сред които са „Понтификалната книга“, „Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите“, преводите на Анастасий за Осмия

вселенски събор и т.н. Липсва обаче следа от латинските хронисти²¹.

Подходът за търсене на надеждни източници, ако не на документи, то на най-близки до епохата сведения и изграждане на достоверен исторически разказ, с обяснение на всички реалии и названия е следван по-късно и от Боландистите в историята на светостта и изследването на култовете към светците²². В първите томове на поредицата в различни коментари към жития се откриват немалко сведения за историята на първата българска държава от езическия период и за християнизацията. В настоящата работа се спираме само на свързаните с името на княз Борис I Михаил, поместени на четири места, като две от тях са в кратки бележки. Необходимо е да се изброят в последователността им по месеци, защото тя има отношение към проследяването на интерпретацията в развитие.

Първото споменаване е във втори за януари в коментара към гръцкото минейно четиво от Василиевия менологий²³ за светите епископи Мануил, Георги, Петър и Льв, презвитер Парод, трибуните Йоан и Льв, мъчениците Гавраил и Сионий и още 372 мъченици с паметна дата 22 януари²⁴. Отбелязва се, че по време на българските владетели езичници Крум, Докум, Диценг, *Кутрагон* и *Муртагон*, както е назван Омуртаг, и Цог изброените по-горе светци претърпяват мъченичества вследствие на експанзията на българите в Тракия и Македония. В коментара на сведенията от византийските хронисти, разясняващи житейската съдба на светците, в бележка се споменава че сред другите български владетели гонители бил и *Богорис*, който приел християнството с целия си народ по времето на управлението на Теодора и Михаил около 850 г. Автор на тази бележка е Жан Боланд²⁵.

Второто място, където именно въпросът за покръстването на българите е най-подробно разгледан, е във втория том за месец февруари в исторически коментар за живота на св. императрица Теодора, с паметна дата 11 февруари²⁶.

¹⁸ Вж. *Johannes Scylitzes, Gabia, et Sabbio, Da* 1570: 25b-26 и *Baronius* 1602: 23C и 23E.

¹⁹ *Baronius* 1602: 23D.

²⁰ *Baronius* 1602: 24A.

²¹ Вж. *Baronius* 1602: 320-471. За изпратените при българите от папа Йоан VIII легати преди Константинополския събор от 878-879 г. и политиката му по българския въпрос вж. *Baronius* 1602: 532-534 и 550-573.

²² *Bollandus, Henschenius, Papebrochius, Meursius* 1668a: XX.

²³ Вж. *Menologium Basilii* 1965: 55.

²⁴ *Bollandus, Henschenius, Meursius* 1643: 441-442. Анализ и тълкуване на сведенията за тези светци от „Синаксар на Константинополската църква“ и „Василиевия менологий“ като исторически извор вж. у *Bozhilov* 2017: 324-328.

²⁵ *Bollandus, Henschenius, Meursius* 1643: 442f.

²⁶ *Bollandus, Henschenius, Meursius* 1658: 554-568.

При липса на житиен текст, за реконструкцията си за подреждането в хронологически ред на събитията от живота на св. Теодора Жан Боланд се придържа основно към византийските хроники и гръцки жития на светци. Коментарът се състои от дванадесет параграфа. Верен на принципа да се ръководи от аутопсия на текстовете, Боланд сам превежда византийските текстове, както става видно от фрагмента от Георги Кедрин (кр. XI – нач. XII в.), въпреки че познава преводите на Габия и Вилхелм Ксиландер (1532–1576) например. Последното е сигурно, понеже коментира адекватността на превода им на отделни думи. Боландов е и преводът на откъсите от Зонара, защото не съвпада с вече споменатия във връзка с „Магдебургските столетия“ на Флаций Илирик превод на Йероним Волф. Черпал е сведения също от Михаил Глика (1125–1204), Константин Манасий (1130–1187), Житието на патриарх Игнатий (X в.) и др. В деветия параграф от коментара за св. императрица Теодора, състоящ се от десет глави, осем са посветени на покръстването на българите, с подкрепата на св. Теодора, и на замонашването на техния цар Богорис²⁷. Боланд използва като основен източник разказа на Георги Кедрин, по когото предава сведенията за подновяването на мирния договор, за размяната на Теодор Куфара и Борисовата сестра, която способства с наученото в плен за конвертирането на Борис, за поисканото кръщение, което получава от изпратен от византийския император архиерей. Пак по Кедрин е предаден епизодът с монаха художник Методий, който изобразява вместо ловна сцена картина на Страшния съд и укрепява във вярата новопокръстения владетел, а и свидетелството за отстъпването на областта Загора. Освен Кедрин, Боланд отбелязва, че Зонара разказва накратко същите неща. Споменава за отговорите по допитванията на българите, които папа Николай I им изпраща,

след замонашването на св. Теодора и свалянето на патриарх Игнатий, защото „вероятно (българите – б.м.) не вярвали на гърците“²⁸. Боланд се позовава тук на Бароний. После обрисова славното дело на първия български християнски владетел Борис-Михаил по „Аналите на Мец“, като всъщност има предвид текста, познат под името на Регинон, включващ сведенията за езическата реакция на Владимир Расате и за замонашването на Борис след потушаването ѝ. Боланд посочва, че събитието е отнесено „в анализите“ към 868 г., а у Зигеберт е за 865 г.²⁹ Подчертава, че владетелят е анонимен в латинските хроники. Позовава се на хронологията на Дьони Пето (1583–1652) „Пресмятане на времената“³⁰, за да утвърди, че всъщност няма спор, че този владетел е Богорис, т.е. Борис. Във връзка с имената, които се срещат у различни хуманисти, сред които най-влиятелен е Марк-Антонио Кочо Сабелико (1436–1506) със съчинението си „Енеади“ (*Enneades*), Боланд се заема накратко да изясни допуснатия анахронизъм при назоваването на българския владетел с името Тервел (701–722)³¹. Коректно посочва, че Сабелико, следвайки различни историографски модели, разказва с различни думи за Тервел на две места в „Енеади“ – VIII 6. и IX.1.³² Боланд обаче отбелязва, че Тервел е живял почти двеста години преди Борис и св. Кирил, брат на св. Методий, комуто Сабелико приписва покръстването на българския княз по модела на някои средновековни латински хроники от XIV в. нататък. Критичния прочит на текста на Сабелико обаче се изчерпва дотук и погрешното име, с което е назван по-младия Борисов син – *Алберт*, не е разисквано и коригирано, при все че Симеон е първият християнски владетел на българите, чието име е добре засвидетелствано в средновековната латинската хронистика благодарение на „Възмездие“ (*Antapodosis*) на Луитпранд (920–972) и „Хронография“ на Зигеберт от Жамблу³³.

²⁷ Bollandus, Henschenius, Meursius 1658: 562E–563E.

²⁸ Bollandus, Henschenius, Meursius 1658: 563B.

²⁹ Bollandus, Henschenius, Meursius 1658: 563C–D. За източниците вж. по-горе бел. 11.

³⁰ Petavius 1636: 539.

³¹ За неуспешния опит на Марк-Антонио Кочо Сабелико да идентифицира името на българския владетел и свързването на акта на покръстването с името на св. Кирил вж. също у Zaimova 1988: 75–76; Zaimova 1992: 31–32; Zaimova 2011: 620–621. Срв. Vlaevska 2010: 58–59; Vlaevska 2011: 226. И двете изследователки не споменават и не се занимават с интерпретацията на темата от страна на Ж. Боланд.

³² Вж. Sabellus 1528: CLXXXVIIv, CCVIIv–CCVIIIr.

³³ За популярността на разказа за Тервел като български покръстител в контаминираната версия на мотива за покръстването на българите и езическата реакция на Владимир Расате, както и за фикционалните имена на персонажи в йезуитския учебен театър от началото и след средата на XVI в. вж. цитираните драми в Zaimova 1992: 174–177, 181. От приведените там примери може да се заключи, че границата между фикционалния и историческия разказ е силно размита, но името Алберт за Симеон е било доста разпространено.

В заключителната част по въпроса за покръстването на българите в коментара си Боланд споменава, че повече подробности за Борис-Михаил и светите братя Кирил и Методий има в житието на папа Николай I от Анастасий Библиотекар. Следователно от тази статия в *Acta Sanctorum* става ясно, че в интерпретацията на боландистите българите са приели кръщението по време на регентството на св. Теодора, а отдалечаването от Константинополската църква е станало около годината на смъртта ѝ, за което свидетелстват отговорите на папа Николай I, а някъде по това време е бил и бунтът на големия Борисов син.

Втората кратка бележка за българското покръстване, т.е. третото сведение, е към Житието на св. изповедник Лазар, презвитер и художник с паметна дата на 23 февруари, който претърпява гонение вследствие на иконоборството на император Теофил (813–842), но почива около 870 г.³⁴ Като източник за свидетелството за известността на художника Лазар се посочва разказът на Георги Кедрин и в отклонение Боланд обяснява колко значими художници явно е имало в периода, без да свързва разпространението на подобни мотиви с утвърждаване на иконопочитанието и повторното заклеимяване на иконоклазма след Константинополския поместен събор от 843 г., председателстван от св. константинополски патриарх Методий I (843–846). Боланд припомня за художника Методий, който укрепва във вярата новопокръстенния Богорис, с препратка към историческия коментар за св. императрица Теодора. Спирайки се накратко на личността на този монах художник, ученият йезуит непредпазливо и голословно заявява, че смята за вероятно това да е св. Методий, братът на св. Кирил, които двама светци Оломоуцката църква почита на 9 март.

Последното място от поредицата, което ще отбележим, е от предварителния коментар на Хеншен и Папebroх към паметта на св. Кирил и Методий на 9 март от втория том за месец март³⁵. Те препращат към издадения от Жан Боланд исторически коментар за св. Теодора, за да изяснят каква е ролята на св. Методий в покръстването и утвърждаването във вярата на българския владетел Богорис. Следвайки стъпките на своя наставник, Хеншен и Папebroх предават накратко сведенията за византийски пленник с име *Константин* Куфара, който запознал за пър-

ви път с Христовото учение българския владетел Богорис и споменават сведението за сестрата на княз Борис I, която, бидейки във византийски плен, станала християнка и се научила на четмо и писмо, както и за финалния импулс – картината на Страшния съд, нарисувана от някой си монах Методий. След това коментират, че не са успели да установят дали същият е св. Методий, братът на св. Кирил, и излагат логически и филологически основания за своето съмнение, които са резултат от анализа на непосредствено използваните от тях източници.

В заключение от представения материал можем да обобщим, че в интерпретацията си боландистите доразвиват традициите на най-известните образци от онова време. Стремят се да реконструират събитията, свързани с покръстването на българите, чрез анализ на възможно най-голям брой източници. Основно място заемат византийските хроники на Кедрин и Скилица, сравнени с разказа на Зонара. Сравнителният подход е използван като най-съществен за отличаване на достоверността на съдържащите се в материалите им сведения. Те са съгласувани с данните, добити от „Отговори по допитванията на българите“ и с разказа на Регино-Зигеберт. Фактологията, която боландистите привеждат, е в общи линии вярна. Благодарение на придържане към съгласуващите се помежду си византийски източници те утвърждават, че българите приемат християнството от Византия. Успяват да отсеят някои митологеми, разпространени в латинската средновековна хронистика. Вероятно най-известната от тях е тази за участието на св. св. Кирил и Методий в покръстването на българите. Въпреки че я споменават в уводната част на коментара, посветен на житията на Кирил и Методий, след това боландистите акцентират отново върху критиката на византийския мотив за художника монах Методий. Въпреки отстъплението в кратката бележка, с която Жан Боланд залига по посока на отъждествяването на художника Методий със св. Методий, брата на св. Кирил, в коментара към Житието на св. Лазар десетилетие по-късно Хеншен и Папebroх връщат лентата назад към становището на учителя си в коментара за св. Теодора и непредпазливо заявяват, че по-скоро отъждествяването на двамата съмненници е съмнително. Хронологията на

³⁴ *Bollandus, Henschenius, Papebrochius, Meursius* 1658: 392–393, разглеждания фрагмент е на 392B.

³⁵ *Bollandus, Henschenius, Papebrochius, Meursius* 1668b: *13.

събитията, която установяват, е приблизителна. От изложението в коментара за св. Теодора става ясно, че според интерпретацията на Боланд замонашването на св. Теодора и свалянето на патриарх Игнатий имат отношение към за-

губването на доверието в гърците и обръщането на българите към папството. Възприемайки тази позиция, той следва и утвърждава най-влиятелния модел на своето време – „Църковните анали“ на Цезар Бароний.

БИБЛИОГРАФИЯ

Извори / Primary sources

Baronius 1602: *Baronius*, Caesar. *Annales ecclesiastici* auctore Caesare Baronio Sorano ex Congregatione Oratorii S.R.E. Presbit. Cardinali Tit. SS. Nerei et Achillei et Sedis Apostolicae Bibliothecario. T. 10. Romae: Ex typographia Vaticanae.

Bollandus, *Henschenius*, *Meursius* 1643: *Bollandus*, Joannes, Godefridus *Henschenius*, Johannes *Meursius*. *Acta sanctorum Januarii tomus II. XVI posteriores dies complectens*. Antverpiae.

Bollandus, *Henschenius*, *Meursius* 1658: *Bollandus*, Joannes, Godefridus *Henschenius*. *Acta sanctorum Februarii Tomus II. Complectens dies X medios a VII ad XVII*. Antverpiae.

Bollandus, *Henschenius*, *Papebrochius*, *Meursius* 1658: *Bollandus*, Joannes, Godefridus *Henschenius*, Daniel *Papebrochius*, Ioannes *Meursius*. *Acta sanctorum Februarii III Complectens dies XII posteriores a XVII ad finem*. Antverpiae.

Bollandus, *Henschenius*, *Papebrochius*, *Meursius* 1668a: *Bollandus*, Joannes, Godefridus *Henschenius*, Daniel *Papebrochius*, Johannes *Meursius*. *Acta Sanctorum Martii Tomus I. Cui praemittitur Tractatus de vita, virtutibus et operibus Ioannis Bollandi, arduo labori gloriose immortui. Subjunguntur synaxarion Basilii imper. et acta Graeca ad octo primos, qui hinc continentur, dies pertinentia*. Antverpiae.

Bollandus, *Henschenius*, *Papebrochius*, *Meursius* 1668b: *Bollandus*, Joannes, Godefridus *Henschenius*, Daniel *Papebrochius*, Johannes *Meursius*. *Acta Sanctorum Martii Tomus II. Cui praemittitur Martyrologiorum antiquorum ordo ac ratio, cum genuino Martyrologio Bedae ex VIII MSS. accepto, et Flori Lugdun. ad illud supplemento ex III. subiunguntur Acta Graeca intra diem IX et XIX mensis digesta*. Antverpiae.

Flacius Illyricus 1565: *Flacius Illyricus*, Matthaeus. *M. Nona centuria ecclesiasticae historiae, continens descriptionem amplissimarum rerum in regno Christi, quae nono post ejus nativitatem seculo acciderunt: cum Imperium Romanum gubernarent, Carolus Magnus, Ludovicus Pius, Lotharius, Ludovicus secundus, Carolus Caluus, Carolus Crassus, Arnulphus et Doctores in Ecclesia praecipui excellenter, Hincmarus, Haymo, Angelomus, Rabanus, Remigius, Ionas Aurelianus, Pascasius, Bertramus, Idiota, et alii quidam: eodem ordine, diligentia et fide, ut superiores Centuriae, ex uetustis et probatis historicis, patribus et aliis scriptoribus in ducatu illustrisimorum principum et ducum Megalopolensium, in civitate Vuismaria, per auctores contexta. Accessis rerum uerborumque in*

hac Centuria praecipue memorabilium, tum locorum Scripturae obiter explicatorum, Index. Basileae.

Cedrenus, *Bekker*, *Scylitza*, *Niebuhr* 1939: Georgius *Cedrenus*, Bekker, Immanuel, Johannes *Scylitza*, and *Niebuhr*, Barthold Georg. Georgius *Cedrenus Joannis Scylitzae Ope: [Bonner Corpus]*. Ed. emendatior et copiosior. Bonn: Weber.

Cedrenus-Scylitzes, *Tapkova-Zaimova* 1965: Кедрин-Скилица. *Cedrenus-Scylitzes*. Увод, превод и коментар – Василка Тъпкова-Займова. [Kedrin-Skilitza. *Cedrenus-Scylitzes*. Uvod, prevod i komentar Vasilka Tapkova-Zaimova.] – В: Гръцки извори за българската история. Т. 6. [–In: *Gratzki izvori za balgarskata istoria*. T. 6.] Sofia, 198-340.

Johannes Scylitzes, *Gabia*, et *Sabbio*, Da 1570: Johannes *Scylitzes*, *Gabia*, Giovanni Battista, et Nicolini Da *Sabbio*. *Historiarum compendium, quod incipiens à Nicephori imperatoris, à Genicis obitu, ad imperium Isaaci Comneni pertinet. A Ioanne Curopalate Scillizae, magno Drungario Viglae, conscriptum; et nunc recens à Ioanne Baptista Gabio, e Graeco, in Latinum conuersum*. Venetij, apud Dominicum Nicolinum.

Kliment Ohridski 1973: Климент Охридски. Събрани съчинения. Т. 3. Пространни жития на Кирил и Методий. Подготвили Ангелов, Боню, Христо Кодов. [Kliment Ohridski. *Sabrani sacheniya*. T. 3. Prostranni zhitiya na Kiril i Metodij. Podgotvili Angelov, Bonyu, Christo Kodov.] Sofia.

Menologium Basilii, 1965: Месецослов на Василий II. *Menologium Basilii*. Увод, превод и бележки Василка Тъпкова-Займова. [Mesetzoslov na Vasilij II. *Menologium Basilii*. Uvod, prevod i belezhki Vasilka Tapkova-Zaimova.] – В: Гръцки извори за българската история. Т. 6. [–In: *Gratzki izvori za balgarskata istoria*. T. 6.] Sofia, 48-54.

Regino 1826: *Regino Prumensis*. *Chronicon* ed. G. H. Pertz., *Monumenta Germaniae Historica*. *Scriptores in Folio*. 1. Hannoverae, 537-612.

Sabellicus 1528: *Sabellicus*, Marcus Antonius. *Rapsodiae historiarum Enneadum: ab orbe condito*. 2., *Continens sex Enneades reliquas cum earundem repertoriis & epitomis*. Paris: Parvus, 1528.

Sigebertus 1844: *Sigebertus Gemblacensis*. *Chronica a. 381–1111* ed. D. L. C. Bethmann. *Monumenta Germaniae Historica*. *Scriptores in Folio*. 6, Hannoverae, 268-285.

Zonara, *Oporinus*, *Wolf* 1557: *Zonaras*, Johannes, Johann *Oporinus*, and Hieronymus *Wolf*. *Ioannis Zonarae Compendium Historiarum: In Tres Tomos Distinctum*. Basileae: per Ioannem Oporinum.

Литература / Secondary sources

Andreeva 2004: *Andreeva, Nadezhda*. Покръстването на българите в немски пиеси от XVIII–XIX в. [Pokrastvaneto na balgarite v nemski piesi ot XVIII–XIX v.]. Veliko Tarnovo.

Berkoff 1988/1989: *Berkoff, Giovanna Brogi*. The History of Christian Rus' in the 'Annales Ecclesiastici' of Caesar Baronius, Harvard Ukrainian Studies Vol. 12/13 (1988/1989), Proceedings of the International Congress Commemorating the Millennium of Christianity in Rus'-Ukraine (1988/1989), 551-575.

Bozhilov 2017: *Bozhilov, Ivan*. История на средновековна България. Т. I. Варварска България. [Istoria na srednovekovna Balgaria. T. 1. Varvarska Balgaria]. Sofia.

Conte 1996: *Conte, Gian Biagio*. The Rhetoric of Imitation: Genre and Poetic Memory in Virgil and Other Latin Poets. Ed. Charles Seagal. Ithaca and London.

Gjuzelev 2006: *Gjuzelev, Vassil*. Покръстване и Християнизация на Българите. [Pokrastvane i hristiyanizatsia na balgarite]. Sofia.

Nikolov 1992: *Nikolov, Alexandar*. Българската тема в Анализите на Бароний. [Nikolov, Al. Balgarskata tema v Analite na Baronij.] – В: Католическата духовна култура и нейното присъствие и влияние в България. [– In: Katolicheskata duhovna kultura i nejnoto prisastvie i vliyanie v Balgaria.]. Sofia, 115–122.

Petavius 1636: *Petavius, Dionysius*. Rationarium temporum, in partes duas, libros decem tributum, in quo aetatum omnium sacra profanaque historia chronologicis probationibus munita summam traditur. Parisiis: Sumptibus S. Cramoisy.

Picchio 1986: *Picchio, Riccardo*. La Bulgaria nella storia ecclesiaeica del Barone. In: Per

Valdo Zilli. (Annali del Dipartimento di Studi dell'Europa Orientale (Napoli). Sezione storico-sociale, 4-5, 1982-1983), Roma, 41-52.

Pullapilly 1975: *Pullapilly, Cyriac K. Caesar Baronius*. Counter-reformation Historian. Notre Dame, Indiana.

Vlaevska 2010: *Vlaevska, Anna*. Образът на княз Борис-Михаил в католическата историография IX–XVII в. (от Регинон, абат на Прюм, до кардинал Цезар Бароний). [Obrazat na knyaz Boris-Mihail v katolicheskata istoriografia IX–XVII v. (ot Reginon, abat na Pryum, do kardinal Tsezar Baroniy)] – Fundamenta Europaea 5 (2010), 47-64.

Vlaevska 2011: *Vlaevska, Anna*. Fortuna di un racconto: la Conversione di Boris, Re dei Bulgari. – Ricerche Slavistiche, 9 (55) 2011, 223-237.

Zaimova 1988: *Zaimova, Raya*. Някои италиански автори от XV в. за българската история. [Nyakoi italianski avtori ot XV v. za balgarskata istoria.] – В: Сборник България, Италия и Балканите. Обществено-исторически и културно-естетически взаимоотношения, XV–XX в. София, 68–78. [– In: Sbornik Bulgaria, Italia i Balkanite. Obshtestveno-istoricheski i kulturno-esteticheski vzaimootnoshenia, XV–XX v.]. Sofia, 68-78.

Zaimova 1992: *Zaimova, Raya*. Българската тема в западноевропейската книжнина, XV–XVII век [Balgarskata tema v zapadnoevropeyskata knizhnina, XV–XVII vek.]. Sofia.

Zaimova 2011: *Zaimova, Raya*. Хан /кан/ Тервел – между традицията и модерността. [Han /kan/ Tervel – mezhdu traditsiyata i modernostta.] – В: Балканите. Модернизация, идентичности, идеи. Сборник в чест на 70-год. на проф. Надя Данова. [– In: Balkanite. Modernizatsia, identichnosti, idei. Sbornik v chest na 70-god. na prof. Nadya Danova. Sofia, 616–635].

The Conversion of the Bulgarians in 'Acta Sanctorum': Interpretations at the Dawn of Historicalphilological Studies in the Age of Baroque

Stilyana Batalova

The article discusses for the first time in a comparative perspective the interpretation of the Conversion of the Bulgarians in the commentaries to the hagiographies of chosen saints from the first volumes of the Baroque hagiographic series *Acta Sanctorum*. The author defines the work of the Bollandists in the context of the first attempts to reconstruct the history of the Church made by Matthias Flacius Illyricus and Cesar Baronius. The paper outlines the progress made in studying the sources for the conversion of the Bulgarians through textual-critical methods, which have made it possible to reconstruct a reliable historical narrative and a generally justifiable chronology of events in the initial stage of humanities research in Europe.